A közvetlen termelői értékesítés szerepe, jellemzői

BUDAY-SÁNTHA ATTILA

Kulcsszavak: vidékfejlesztés, termékpálya, közvetlen értékesítés, élelmiszer-fogyasztás szabályozása.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A magyar mezőgazdaság és ezzel a magyar vidék elhúzódó válsága szinte kikényszeríti, hogy az egyes kormányprogramokban, nemzeti fejlesztési tervekben, területi gazdasági stratégiákban megváltó megoldásokat vonultassanak fel. Így kapott kiemelt figyelmet a vidéki turizmus, a kézműipar, a hungarikumok kérdése, jelenleg pedig a közvetlen termelői értékesítés lehetősége. Ezek közös jellemzője, hogy a kialakult állapotokat nem kérdőjelezik meg, csak annak életképességének javításához egy eddig is ismert megoldást tolnak előtérbe, elkerülve ezzel, hogy az alapvető gondokkal szembenézzenek. Nem esik szó a gazdasági versenyképességről, holott a folyamatosan végbemenő leépülési folyamat a versenyképesség elvesztésének egyenes következménye. Ez pedig az agrárágazat tulajdonosi szétaprózódására, a mezőgazdaságból és egyben az egész vidékről történő folyamatos jövedelemelszívás mértékére (földbérlet), az agrárvertikum felső szakaszainak, a feldolgozásnak és kereskedelemnek kizárólag profitérdekelt külföldi érdekeltségbe adására vezethető vissza. A mezőgazdasági alapanyag-termelésben alapvető feladatot jelent a földkoncentráció elősegítése, a további felaprózódás megállítása, a jövedelemkivonás mérséklése és a gazdasági társulások létrehozása, ezzel az ágazat szervezettségének a javítása. Ez önmagában is nehéz feladat, mert kialakult érdekrendszereket érint, hiszen a város sikeresen megoldotta a vidék gyarmatosítását a jövedelemelvonás „polgári formáján", a földbérleten keresztül. A termelői társulások pedig a jövő érdekében végrehajtott termelői önkorlátozást, közös szabályrendszerhez történő igazodást jelentik, ami átmenetileg gazdasági áldozattal is jár, s csak bizalmi alapon működik. A jelenlegi zavaros helyzetben a bizalmi légkör kialakítása az egyik legnehezebb feladat. Bármilyen eretnekségnek hangzik, szükséges lenne az állami tulajdonban lévő kincstári birtok újraszervezése, amelyek a fejlesztés és integráció központjai, továbbá a gazdálkodási folyamatok közvetlen állami kontrollálásának a bázisai lehetnének.

Nagyon fontos, hogy a külföldi kézbe átjátszott élelmiszeripar és kereskedelem határozott állami szabályozásával és ellenőrzésével biztosítsák a nemzeti érdekek érvényesítését, és minden eszközzel elősegítsék (beleértve az állami hozzájárulást és tulajdonlást is) a versenyképes méretű feldolgozó kapacitások létrejöttét. Ez lényegesen több, mint amit a helyi ellátást biztosító kisvállalkozások támogatása jelenthet. Végül pedig le kell számolni azokkal a hazug sztereotípiákkal, hogy a kistermelés hatékony, az önálló gazdálkodás a példakép, a nagy rendszer környezetromboló, egészségtelen élelmiszert termelő, a kicsi környezetkímélő és egészségre biztonságot nyújtó, vagy a ténylegesen már szinte nem létező hungarikumok jelentik a mezőgazdaság jövőjét. A kettő helyes arányát egy ágazati példán keresztül is szemléltetni tudjuk: Magyarország reális vágósertés-termelő kapacitása kb. 8 millió darab, és ha

ebben levágnak 100 ezer mangalicát (eddigi maximum kb. 50 ezer volt), akkor az kb. 1%-ot jelent.

A jövő számára rendkívül veszélyes az önellátó, a hobbi és az árutermelő tevékenységek összemosása is, amellyel rendszeresen találkozunk. Az önellátó termelő, a gazdasági kényszertől is hajtva, költségkímélő módon, elsősorban a saját fizikai erejére támaszkodva termel, mert így kiadásait minimalizálhatja, a saját munkáját nem számítja fel a költségek között, így látszólag olcsó termékhez jut. Mivel ennek hatékonysága alacsony, ezért a fejlett országokban és hazánkban is gyorsan visszaszorul. A hobbitermelő a költségekre nem érzékeny, elsődleges célja nem gazdasági jellegű. A saját termék felett érzett öröm, büszkeség (pl. a kis területű borosgazdaságok), a szabadidő hasznos eltöltése, egészségmegőrzés stb. a tevékenységének oka. Erre a célra szolgálnak például a német nyelvterület városlakóinak szobányi méretű kertjei is. Mindkét típus társadalmilag nagyon hasznos. Nálunk ezeknek a formáknak a radikális méretű visszaszorulása (lásd országszerte az elhanyagolt kerteket), az ezeket a tevékenységeket az életmód részének tekintők kiöregedésének, a közbiztonság romlásának (ha ellopják a termést, akkor nem érdemes vele vesződni), a termelőeszközárak növekedésének és ehhez képest nyomott áraknak, valamint a fiatalok idegenkedésének a következménye. Az utóbbi nem meglepő, mert a fiatalok egyetlen tőlünk nyugatra lévő országban sem az önálló kistermelésben látják a jövőjüket, mert így a tisztes szegénység állapota is nehezen érhető el. A vidéki élet szerves részét jelentő kertkultúra jelentős visszaszorulása viszont már egyértelműen negatív jelenség.

Az állami szabályozásnak a folyamatos piaci megmérettetésnek kitett és a termelés 80-90%-át adó árutermelők helyzetére kell a hangsúlyt helyezni, mert ezek határozzák meg az egy térségben megteremthető jövedelmet és a foglalkoztatás színvonalát is. Egyáltalán nem lebecsülve az önellátás és az esetenként piacra termelés egyes társadalmi rétegek megélhetésében betöltött szerepét, a mezőgazdaság fejlesztését nem lehet erre leszűkíteni, hiszen a mezőgazdaság fejlesztése sokkal szélesebb körű intézkedéseket igényel. A témához kapcsolódóan ezek a következők lehetnek:

- Más, érintett országokkal közösen ki kell kényszeríteni az EU-ból, hogy ha alapellátást szolgáló hagyományos termékek esetén a termelés az ellátás 70%-a alá csökken, akkor az országnak rendkívüli beavatkozásra legyen lehetősége.

- Az üzletláncokat arra kell kényszeríteni, hogy a központi beszerzés helyett a regionális beszerzéssel oldják meg az áruutánpótlásukat, és többségében nemzeti termékeket forgalmazzanak, míg a nagy távolságról szállított áruk csak a választék bővítését szolgálják.

- Okulva a termelők rendkívül kismértékű társulási hajlandóságából és a felvásárlás áttekinthetetlenségéből, az államnak nagyobb szerepet kellene játszania a termékfelvásárlásban.

- A termelés fejlesztése érdekében az államnak kiemelten kellene támogatnia a fajtanemesítéssel és az agrártechnológia fejlesztésével foglalkozó kutatóintézeteket és azok marketingtevékenységét.

BEVEZETÉS

Az a válsághelyzet, ami a rendszerváltás után az agrárgazdaság és a vidék helyzetében kialakult, hatékony intézkedések megtételét követeli, illetve követelné meg. Sajnos ebben a programban az ipar és szolgáltatások fejlesztésére kevésbé lehet számítani, mert a nagyobb foglalkoztatást nyújtó iparágak és szolgáltatások a nagyobb városokban koncentrálódnak, és

az ország jelentős térségeiben a helyzetük ott is bizonytalan. A fejlesztés így elsősorban csak a helyi erőforrásokra támaszkodva oldható meg, amely nagyon lassú előrehaladást tesz lehetővé. A válság azonban gyorsabb fejlődést indokolna, ezért sorra születnek a megváltó ötletek (idegenforgalom, kézműipar, hungarikumok, közvetlen értékesítés), amelyek ugyan a helyi fejlesztés egy-egy elemét alkotják, de önmagukban sohasem lesznek képesek egész térségekben nagyobb arányú fejlődést indukálni, ezért azok egyoldalú túlértékelése lényegében önbecsapás.[1]

MINDEN A MÉRTÉKTŐL FÜGG

Paracelsus óta tudjuk, hogy minden a mértéktől függ. Például a só fontos ízesítő anyag, de nagy mennyiségben méreg, s így van ez minden, vagy legalábbis a legtöbb esetben. Ez vonatkozik a lakosság, illetve a települések élelmiszer-önellátására is. Az emberi közösségekben már évszázadok, sőt évezredek óta kialakult a munkamegosztás, mert az volt a hatékonyabb, eredményesebb. A hegyvidékeken elsősorban gyümölcsöt, szőlőt, tejet, gyapjút, sajtot termeltek és állítottak elő, míg a sík vidékeken gabonát, zöldségeket és sertéshúst. A hegyvidéken a művelhető területek alacsony aránya és rosszabb termőképessége miatt a megélhetés érdekében kényszerűen kialakult a kézműipar, a városokban pedig a különböző iparágak, majd pedig a szolgáltatások foglalkoztatták a lakosság többségét, akik az élelmiszer-szükségletüket már a városi piacokról, napjainkban pedig a kereskedelemből szerzik be. A fejlődéssel az ipar nemcsak a környék ellátását szolgálta, hanem termékei a távolabbi piacokra is eljutottak. Ezt az tette lehetővé, hogy egyes térségekben rendelkezésre álló termelési adottságok (nyersanyag, energiakészlet, munkaerő) mellett, ha egy termelési innováció is megvalósult, kialakult egy termelési kultúra, akkor ez olyan hatékonysági előnyt jelentett, ami a termelést másutt is, ezekkel a feltételekkel nem rendelkező térségekben is versenyképessé tette, és sokszor a helyi termelést is kiszorította a piacokról. Ebből adódik, hogy az önellátás minden áron való erőltetése hatékonyságromlással, növekvő fajlagos munkaerő-, energia-, nyersanyag-felhasználással, és végső soron az árak növekedésével, a választék beszűkülésével, az ellátás romlásával jár. Ez történelmi visszalépést jelentene, és csak tragikusan szélsőséges esetekben jelenthet átmeneti megoldást. A nemzetközi tapasztalatokat figyelembe véve megállapítható, hogy az önellátás mértéke, jelentősége a társadalmi-gazdasági fejlettséggel fordítottan arányos.

Ez vonatkozik a mezőgazdaságra is, ami részben az országokon belül is eltérő természeti adottságokból (talaj minősége, mennyisége, fekvése, csapadék mennyisége, napfényes órák száma), részben pedig egy-egy tájon kialakult termelési kultúrából adódik. Mindkettő nagyon nehezen megváltoztatható tényező, szinte adottság. Így alakultak ki történelmileg is a termőtájak, annak ellenére, hogy Magyarországon többé-kevésbé minden mérsékelt égövi növény mindenhol megtermelhető, de nem azonos eredménnyel. Valójában nem az jelenti a problémát, hogy Pécsett zalai almát, alföldi zöldséget, kalocsai fűszerpaprikát fogyasztottak, miközben másutt baranyai sertés- és baromfihúst, tejet, tojást ettek vagy bort ittak. Az egy településre vagy jobb esetben egy kistérségre korlátozódó önellátási törekvések egyoldalú erőltetése nem szolgálja a helyben lakók érdekeit, mert beszűkíti az elérhető termékek körét és rontja a nagyobb tömegben történő termelés és értékesítés lehető-

[1] A tanulmány a TÁMOP 4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0002 „A Dél-Dunántúli Régió egyetemi versenyképességének fejlesztése" kutatás keretében készült.

ségét, így csak a kistermelés számára nyújt bizonyos előnyöket.

AZ ÉLELMISZER-FORGALMAZÁS NEMZETKÖZI TAPASZTALATAI

Az élelmiszer-ellátással kapcsolatban racionális döntések meghozatalához ismerni kell az elmúlt évtizedekben a világgazdaságban végbement folyamatokat és azok kiváltó okait. Az élelmiszerpiac az egyik legbiztosabb piac, hisz alapvető fogyasztási cikkről van szó. A világ népességének jelentős része megfelelő jövedelem hiányában erről a piacról kiszorul, így az élelmiszerpiac is hatalmas, de korlátos piac, amelyen a termelés hatékonyságának növekedése következtében túlkínálat alakult ki, ami az árakat leszorította. Ezt a folyamatot először a piacon részt vevő kereskedelem érzékelte, és a problémára adott válasza az erőteljes koncentráció volt, amelynek eredményeképpen ma már tucatnyi, reálisabban néhány tucatnyi kereskedelmi lánc bonyolítja le a világ élelmiszer-kereskedelmének nagy részét, Európában 60-80%-át. A kereskedelmi láncok áruházai gyorsan megnyerték a fogyasztók többségét, mert olyan széles választékot nyújtottak, valamint olyan kényelmes és kulturált bevásárlási körülményeket teremtettek, ami korábban elképzelhetetlen volt. A kereskedelem a forgalmazott áruk többségét az élelmiszeripartól, kisebb részét pedig közvetlenül a termelőktől szerzi be. A tőkekoncentráció ezekben a szektorokban csak lassabban ment, illetve megy végbe, így egy-egy kereskedelmi lánc több tucat élelmiszer-ipari vállalattal, illetve több ezer termelővel áll kapcsolatban. Ez lehetővé teszi számára, hogy a beszállítókat versenyeztesse és a termelői árak lenyomásával a termékeken keletkező jövedelem nagy részét elvonja, aminek következtében sok esetben a beszállítóknak még a költségei sem térülnek meg. Ezzel egyidejűleg a termelői áraktól függetlenül, az üzletpolitikájának megfelelően alakítja ki a fogyasztói árakat.

A kereskedelem fölényére adott egyetlen hatékony válasz csak a termelők, ezáltal a kínálat koncentrációja lehet. A nagyméretű, egy-egy termék előállításában már meghatározó piaci részesedéssel rendelkező élelmiszer-ipari vállalatok már kedvezőbb alkupozícióban vannak.

A kereskedelmi láncok erre adott válasza a termelők nemzetközi versenyeztetése, például a holland, német, szlovák, lengyel tej forgalmazása a magyar piacon és ugyanez más országok piacain is, ily módon a termelői árak csökkentésének a kikényszerítése. A piaci erőfölény korlátozása ebben az esetben már állami beavatkozásokat igényel, amit korlátoz az „áruk szabad áramlásának" elve.

A legkiszolgáltatottabb helyzetben a piacon jelentéktelen mennyiségű terméket produkáló mezőgazdasági termelők vannak, hiszen egy élelmiszerlánc akár több ezer, illetve több tízezer termelőt is versenyeztethet a piacra jutás érdekében. Itt is a termelés koncentrációja, a termelési méret növelése jelenthetné a leghatékonyabb megoldást, azonban ez a földtulajdon szétaprózottsága miatt lassú folyamat. Továbbá a koncentrációt egy szint után a mezőgazdasági termelésnek az a sajátossága is fékezné, hogy a termelés területi méretének növelése a gazdálkodás hatékonyságát rontja.

Ezért az üzemek területi koncentrációjának növelése mellett, azzal egyidejűleg a leghatékonyabb megoldást a termelők valamilyen szintű, a termelésre, beszerzésre, a termelés programozására és a megtermelt termékek közös értékesítésére irányuló társulása jelentheti. Ez történhet szövetkezet, TÉSZ vagy egyéb termelői társulás formájában. A termelői társulások nemcsak a termelők piaci alkupozícióját javítják, de ki tudják szolgálni az élelmiszerláncoknak azt az igényét is, hogy az élelmiszer-forgalomnak megfelelő meny-

nyiségű, egységes minőségű, forgalmazásra előkészített terméket kínáljanak folyamatosan a kereskedelemnek. A termelői társulások az egyes termelőket nem mentesítik a hatékonysági követelmények alól. A társulás taggazdaságai közül is csak azok maradhatnak fenn, amelyek a társulások által szabályozott és forgalmazott termékeket viszonylag alacsony önköltséggel és elvárt minőségben állítják elő. Akik erre nem képesek, azok felhagynak a termeléssel. A fejlett országokban évente megszűnő 2-5% gazdaság mind valamely társulás tagja volt. A társulások nagyobb termelési és értékesítési biztonságot nyújtanak, de nem mentesítenek a hatékonysági követelmények alól.

A társulásokon kívüli termelők közvetlen értékesítéssel még fenntarthatják magukat a közvetlen termelői piacokon, ennek azonban a mérete korlátozott, mert az emberek többsége már nem itt szerzi be az élelmiszereket, illetve az árak sem szakadhatnak el lényegesen a kereskedelmi élelmiszeráraktól, mert az még inkább beszűkíti a vásárlói kört. Ebből adódik, hogy közvetlen termelői piacok a világon mindenütt, a legfejlettebb országokban is (USA, nyugat-európai államok) működnek, de azok forgalma az éves élelmiszerforgalomnak csak néhány százalékát teszi ki.

A fentiek alapján levonható az a következtetés, hogy a helyi piacok szerepe nem elhanyagolható, de önmagukban a XXI. században nem jelenthetik az alapvető megoldást, nem mentesítik a termelőket a versenyképesség követelménye alól. Nagyon jó dolog, hogy nálunk egy iskolai konyha ma már beszerezheti közvetlenül a tojást, zöldséget stb. a termelőtől, de 300-400 Ft-os étkezési norma esetén ezt csak addig teheti meg a gyerekek károsítása nélkül, ameddig az így beszerzett zöldség, tojás ára nem haladja meg a piaci árakat.

Minden termelőnek csak addig van joga a piacra élelmiszert vinni, amíg a kor elvárásainak megfelelő gazdasági, higiéniai és környezetvédelmi követelményeknek megfelelően tudja azt előállítani. Erre a nagyobb egységekben van elsősorban lehetőség, ahol a feltételek megteremtéséhez szükséges tőke és szakértelem rendelkezésre áll. Minél kisebb a termelő, ezeknek a feltételeknek a megteremtése annál nagyobb fajlagos költségekkel jár, ami a termelést végső soron gazdaságtalanná is teheti. Ezek csak úgy maradhatnak életben, ha a termelést az előírt követelmények figyelmen kívül hagyásával szervezik, vagy találnak egy olyan piaci rést, ahol nem kényszerülnek versenyre. Ebből adódik az, hogy ma a magyarországi baromfi- és sertéshús, valamint zöldségforgalomnak kb. a harmadát feketén bonyolítják le.

A feltételeknek megfelelő kis- és középméretű élelmiszer-ipari üzemek működtetésére legális módon az nyújt lehetőséget, hogy az egyes vidékek lakóinak eltérő az ízvilága. Erre Franciaországban a sajtokat lehet példának felhozni, míg Magyarországon ez legjobban a töltelékáruk és húskészítmények terén érvényes, de tapasztalható a lekvárok és a savanyúságok esetében is. Teljesen mást jelent egy baranyai és egy hajdúsági véreshurka vagy szalonna, kolbász stb. Az ízvilág még a megyénél lényegesen kisebb térségekben is eltérő lehet, amire a nagy rendszerek nem fognak termelést szervezni, de az a kis- és középméretű üzemek számára fontos piaci rést jelenthet.

A mezőgazdasági termelés esetén az egy adott tájkörzetben megszokott és megszeretett zöldség- és gyümölcsfajták termelése jelentheti azt a piaci rést, amelyben a piaci versenyre képtelen kisebb termelők szerephez juthatnak. Egészen más íze van a tenyérnyi nagyságú hagyományos magyar paradicsomnak, mint a jelenleg forgalmazott kemény paradicsomoknak, de ez elmondható szinte minden forgalomba hozott zöldségre és gyümölcsre. Nagyon fontos azonban, hogy a piaci versenyből ki-

szállni akaró termelők és feldolgozók esetében a higiéniai és élelmiszer-biztonsági (pl. növényvédőszer-maradvány) követelmények alól még a közvetlen értékesítés esetén sem adható felmentés! Ez azonban a kis árumennyiség miatt nehezen ellenőrizhető, ami növeli a termékkel szembeni bizalmatlanságot, pedig a közvetlen termelői és fogyasztói kapcsolat csak bizalomra épülhet.

MI A PROBLÉMA?

Valójában mi a probléma, és az hogyan kezelhető?

Jelenleg alapvető problémának tekinthető

- az alapvető élelmiszerek sok száz, esetleg ezer km-en keresztül, kontinenseken belül és kontinensek közötti szállítása;
- a hazai termelés radikális visszaesése, jó termelési adottságok mellett is a mezőgazdasági termelés jelentős csökkenése;
- az áruházláncok fokozatos piaci manipulációja;
- a magyar kormányok eredménytelen piac- és fogyasztóvédelme.

Az élelmiszer-ellátás a víz után már évezredek óta a legfontosabb közösségi kérdés és feladat, amelyben a biztonság alapvető jelentőségű. A biztonság ebben az esetben kettős, vonatkozik az élelmiszerek adott térségben elfogadható áron történő elérhetőségére éppen úgy, mint a beszerezhető élelmiszerek minőségére. Jelenleg mind a kettővel gond van. A nemzetközi beszerző és értékesítő hálózattal rendelkező nagy áruházi láncok ott szerzik be az élelmiszereket, ahol a legolcsóbban jutnak hozzá, emellett mindig fellelhető egy nemzeti elkötelezettség is, ami a székhelyük szerint lehet német, francia, holland vagy más. Ez nem meglepő, hiszen elsődleges beszállítóik annak az országnak a termelői, ahol a székhelyük van. Az olcsóság két okból fakadhat, az alacsony munkaerőköltségből, ami a fejlődő országokra, valamint a korszerű termelési technológiákból, ami viszont a fejlett országokra, a német, osztrák, spanyol, dán, holland stb. termelőkre jellemző. Ma már bonyolítja a helyzetet az, hogy sok esetben a fejlődő világban a kettő együtt van jelen (pl. a chilei, argentin stb. szőlő- és bortermelők, az afrikai zöldség- és virágtermelők, vagy a brazil csirkehús-, sertéshús- és szarvasmarhahús-termelők stb.), és ez a termékek esetén olyan költségelőnyt jelent, ami miatt a viszonylag olcsó, bár gyorsan dráguló szállítási költségeket is képesek elviselni.

A korszerű technológiák, mindig megfelelő fajták, technikai eszközök, gépek, épületek alkalmazását jelentik megfelelő szaktudás és termelési méret mellett. Ezek együttesen jelentik az alapját a viszonylag alacsony fajlagos termelési költségeknek. Ezekben az esetekben a termelési méretnek meghatározó szerepe van, nemcsak azért, mert a költséges termelési tényezők (gépek, szaktudás stb.) így használhatók ki leginkább, hanem azért is, mert egy meghatározott termékmennyiség a feltétele annak, hogy a termék nemzeti vagy nemzetközi piacra kerülhessen. Ebben az esetben válik érdekessé a minőség szerepe, hiszen a minőségnek lehetnek ugyan technikai paraméterei is, de a termék minőségi kategorizálása a piaci befogadással kezdődik, amelynek feltétele a mennyiség. Ez magyarázza meg elsősorban a dél-amerikai borok piaci sikerét, amelyek jó és egységes minőségben, nagy tömegben jelennek meg a piacokon. Ugyanez jelenti a magyar borok hátrányát, mert lehet, hogy adott tételek jó minőségűek, de még egy fajtán belül is tételenként rendkívül változó minőségben és a nagy forgalmazók esetében kis mennyiségben kerülnek a kereskedelembe. Ez az oka annak, hogy a magyar borok ugyan sorra nyerik a világversenyeket, de a külpiaci értékesítésük mégis jelentősen lecsökkent. A piaci kereslet hiányában a termelés egyre inkább beszűkül, ma már alig haladja meg a hazai szükségleteket.

Az élelmiszerek esetében az az elv, ami szerint ott kell megtermelni, ahol a legolcsóbb, mint a rádiót, tévét vagy a nadrágot, azonban nagyon veszélyes. Elvileg ez mindenki érdeke, mert a fogyasztók számára a termékek alacsonyabb ára miatt előnyös. Valójában nem ez a helyzet. A piacot uraló kereskedelmi láncok ezt a költségkülönbözetet nyereségként realizálják, miközben az alacsony beszerzési költségeik alkalmasak arra, hogy a helyi termelői árakat letörjék, ezáltal a helyi termelést felszámolják. Jó példa erre a görögdinnye, amelynek a dél-európai termelési idény végén olcsón felvásárolt készleteivel a magyar termelői árakat éveken keresztül oly mértékben letörték, hogy az a termelés válságát okozta. Ez persze nemcsak a dinnye esetében volt így, hanem érintette ez a módszer a többi gyümölcsöt és zöldséget is (pl. barackot, almát, szőlőt stb.), csak a termelés területi koncentrációja miatt a dinnye esetében volt a leglátványosabb.

A nemzetközi élelmiszer-kereskedelemnek – ha az nem választékot, hanem alapellátást jelent – a legnagyobb veszélye a biztonság hiánya. A bizonytalanság egyszerre jelenthet ellátási (mennyiségi) és minőségi problémát. Az előzőre a közelmúltban sajnos éppen a hazai cukorellátás szolgáltatott jó példát. Ahhoz, hogy az unió az ipari termék- és szolgáltatáspiacait bővítse az ún. fejlődő világban, viszonzásként fogadnia kell a felkínált termékeket. Az egyik ilyen a cukor, amelyből az unió is szükségletei felett termelt és csak támogatással, piaczavaró módon, alacsony áron tudta elhelyezni a drágán előállított felesleget a világpiacon. Kereskedelmi érdekből a megoldást az uniós termelés korlátozása és a cukorimport növelése jelentette. A nagy répacukor-termelő uniós tagországok, akiknek a fejlődő országokba irányuló ipari export alapvető érdeke, azonban a termelés korlátozására ténylegesen nem voltak hajlandóak, így a termelésikvóta-csökkentést főleg a később csatlakozott országok (már amelyik erre hajlandó volt, pl. a lengyelek nem) kvótájának csökkentésével érték el, ezzel az EU cukorexportőrből importőrré vált, és a kvótájukat feladó országok önellátása megszűnt. Ezzel szinte egyidejűleg Brazília visszafogta a cukorexportját (cukorból etil-alkoholt készített), ami a világpiaci cukorárak gyors növekedését okozta, aminek hatása elsősorban azokban az országokban jelentkezett, amelyek az önellátásukat feladták, például a kvótájának kétharmadát feladó Magyarországon.

Az ország rossz ellátási helyzetére minden bizonnyal a kereskedelem is jelentős mértékben rájátszott, nem az európai készletek kiegyenlítésére törekedett, hanem hozzájárult a történelmi cukorárak kialakulásához. Az előzőeket az is bizonyítja, hogy a cukorárak emelkedése az unió országaiban közel sem volt egyenletes, az elsősorban az önellátásra képtelen országokban volt drasztikus mértékű.

Nem kisebb a jelentősége a feldolgozott és feldolgozatlan élelmiszerek kontinenseken át vagy kontinensek közötti alapellátási célú, tehát tömeges, nem a választékot szolgáló mozgatásának, amely hozzájárul a humán, növényi és állati betegségek, kártevők gyors terjedéséhez, ami társadalmi szinten végső soron jelentős többletköltséget okoz. Lényeges, hogy az alapellátás egy meghatározott szintjéről egyetlen felelősen vezetett ország sem mondhat le!

Nem kisebb a jelentősége annak, hogy az importtermékek arányának növekedésével a hazai termelés piacai is beszűkülnek, így értékes munkahelyek szűnnek meg, kilátástalan munkaerő-piaci helyzetet alakítanak ki a vidéki térségekben. A vidék tragikus foglalkoztatási és jövedelmi helyzetéhez nagymértékben hozzájárult, hogy az állatállomány, a zöldség- és gyümölcstermelés, a szőlő- és bortermelés 50%-kal csökkent, ami magával hozta az élelmiszeripar termelésének csökkenését is. Ezeket a munkahelyeket a nagyvárosokba koncentrálódó ipari és szolgáltatási szek-

torok miatt nincs mivel pótolni. Jellemző a kilátástalan helyzetre, hogy a Dél-Dunántúl 15 LEADER csoportjának stratégiája elsősorban a turizmusra épül, mintha az ország egyik fele vendéglátó, a másik pedig vendég lenne.

Az is nyilvánvaló – az elmúlt évtizedek bebizonyították –, hogy az áruházláncok önálló érdekrendszerrel rendelkeznek, amelynek a középpontjában a profit áll, és nincsenek tekintettel a fogadó országok nemzeti érdekeire. Az is természetes, hogy az alapvető beszállítói bázisukat a székhely szerinti országok termelői jelentik, ezért alapvetően azokkal kívánnak együttműködni. Így jöhet létre például olyan helyzet, hogy a nyugat-európai tejfelesleget Kelet-Európában terítik, hozzájárulnak ezzel a helyi termelésű áruk árának letöréséhez, és végső soron a helyi tejtermelés felszámolásához. Ezért alapvető kormányzati feladat tevékenységük folyamatos kontrollálása, tőlük a nemzeti érdekeket szolgáló megállapodások kikényszerítése, valamint a hazai termelés és élelmiszerpiac minden áron való védelme. Jó példa erre Németország, amely fittyet hányva az EU előírásainak, támogatással olyan erős élelmiszeripart alakított ki, amely nemcsak a piacokat uralja, de a helyi foglalkoztatást is megőrzi.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Buday-Sántha A. (2011): Agrár- és vidékpolitika. SALDO Kiadó, Budapest – (2) Csáki Cs. (szerk.) (2010): Élelmiszerbiztonság. MTA, Budapest

TARTALOM

Tenk Antal: Karácsonyi fohász ... 603

Popp József – Székely Csaba: Az Agrárgazdasági Tanács állásfoglalása az agrárgazdaság 2010. évi helyzetéről ... 604

TANULMÁNY

Kapronczai István: A magyar agrárgazdaság napjainkban ... 615

Hegedűsné Baranyai Nóra: A kukorica és a vágósertés felvásárlási árának és mennyiségének ciklikussága ... 629

Mészáros Kornélia – Béres Dániel: A magyar marhahús versenyesélyei az EU-ban ... 635

Györe Dániel: Közvetlen értékesítés az egri borászatokban ... 642

Pupos Tibor – Kis-Simon Tünde – Pintér Gábor – Kovács Zoltán: A készletgazdálkodás optimalizálási módszereinek gyakorlati alkalmazása ... 648

Ábel Ildikó: Üszőellések elkülönített elszámolásának hatása az eredményre és a vagyonra ... 657

Deák Zsuzsanna – Hajdu Istvánné: Az élelmiszer-ipari vállalkozások környezeti teljesítménye és a pénzügyi eredmények ... 662

VITA

Alvincz József: Válaszúton a kormányzati agrárpolitika ... 668

Buday-Sántha Attila: A közvetlen termelői értékesítés szerepe, jellemzői ... 680

SZEMLE

Széles Gyula: Buday-Sántha Attila „Agrár- és vidékpolitika" című könyvének bemutatása ... 688

Szűcs István: Megjelent Takácsné György Katalin „A precíziós növénytermelés közgazdasági összefüggései" című könyve ... 692

KRÓNIKA

Tenk Antal: A huszonöt éves VEAB Agrárökonómiai Munkabizottsága és a **gazdálkodás** ... 694

Csete László: A 90 éves Kovács Ferenc akadémikus köszöntése ... 698

Csete László: Láng István akadémikus köszöntése ... 701

Csete László: Elköszön a főszerkesztő! ... 705

Summary ... 707

Contents ... 713